

SANAL KİTAPLAR
2022

ISBN978-625-95599-0-2

KÜÇÜK ASYA Charles Texier

KAYNAK ESERLER 63

KÜÇÜK ASYA

Charles Texier

Arap Harfli -Latin Harfli

كوجو كاسيا

Mahmut Selim GÜRSEL
2022

KAYNAK ESER: 63

KÜÇÜK ASYA
Charles Texier
Arap Harfli -Latin Harfli

Mahmut Selim GÜRSEL
2022

İÇİNDEKİLER

Mahmut Selim GÜRSEL TAKDİM
Mahmut Selim GÜRSEL Hayat Hikâyesi
Charles TEXIER, (1802-1871) HAYAT
HİKAYESİ
Galatya Pontu'nun Şehirleri - Pterium -
Boğazköy - Höyük
MABED (Tapınak)
Kale - Saray
SURLAR -YAZILI KAYA
ÖYÜK (ALACAHÖYÜK) - MED SARAYI
ÇİZİMLER

ISBN978-625-95599-0-2

TAKDİM

Bir kitabın doğması, o kitabı yazmaya kalkan kişinin amacına ve bilgi birikimine göre değerlendirilmesi uygun olarak görülmelidir.

Elinizde bulunan bu çalışmanın sizlere ulaşması için günlerini veren bu çabası için şükranlarımı sunarken, bu çalışmada da benim ufacık bir katkımın da bulunması beni bahtiyar etmiştir.

Bu çalışma ile sizlerde bazı bilgileri edinmiş ve faydalanmış olarak uzun yılların birikimlerinden aydınlanacağınızı göreceksiniz.

Bilgi; yazılmadıkça kaybolmaya açık birikimlerdir. Her insan bir kitaptır; onu okumamız gereklidir.

Tanımadığımız ve anlamadığımız kişiler hakkında nasıl kararlar veremezsek; bir çalışmayı da incelemeden, okumadan karar veremeyiz.

Mahmut Selim GÜRSEL

Mahmut Selim GÜRSEL

1947 tarihinde babamın subay olarak bulunduğu Erzurum'da bir at arabasında doğum evine giderken doğmuşum. Babam Eminsü Ali Rıza Gürsel, annem ise Fahriye hanımefendi idi.

İlkokula İskenderun'da başladım. Ankara' da bitirdim. Ankara Yenimahalle Ortaokulunun birinci sönestrinde babamın emekli olmasından dolayı 1960 yılında Çorum'a gelince Atatürk Ortaokuluna devam ettim. Babamın "oku da oğlum ceketimi satar seni

KÜÇÜK ASYA Charles Texier 4

okuturum" diyerek bana yaptığı nasihatleri ters tepki yaptı, okumuyorum diyerek okulu birinci sınıfta bıraktım. Marangoz çırağı olarak Azmi Başar ustanın yanına girdim. Askere gidene kadar ustanın yanında çalıştım.

1967 tarihin de askerlik dönüşü, Ankara Emniyet Müdürlüğüne teknisyen olarak göreve başladım.

Ortaokulu dışarıdan 2 yılda bitirdim 1972 tarihinde

Polis Memuru olarak Ankara'da çeşitli şubeler ve karakollarda çalıştım. 16 Eylül 1973 tarihinde Selma (Kurşuncu) Hanımefendi ile evlendim.

1978 yılında ayında naklen Çorum İl Halk Kütüphanesine Memur olarak geçtim.

Dışarıdan Çorum Ticaret Lisesini iki yılda bitirdim.

Kendi kendime Osmanlıcayı öğrenmeye uğraştım, Hat sanatı ile biraz ilgilendim 150 ye yakın Ser levham var, Çorum Güzel Sanatlar Galerisinde ve Kütüphane salonlarında bu levhaları sergiledim.

03. 08. 1988 tarihinde İl Halk Kütüphanesi Müdür yardımcılığına atandım.

1990 tarihinde kütüphanelerdeki kitapların tasnifi ile ilgili 10 yıllık bir araştırmamı "Alfabetik Onlu Tasnif Fihristi (Dewey) "kitap haline getirip Kültür Bakanlığına sundum. Kitabımdan Türkiye'deki

ASYA Charles Texier 5

bütün kütüphanelere dağıtılmak üzere 1000 adet satın aldılar.

1993 yılında Türkiye'deki bütün kütüphanelerde bulunan " El Yazması" kitapların Ankara Milli Kütüphanesine toplanma kararı veren Kültür Bakanlığına karşı Çorumlu hemşerilerimi haber dar ettim, mahalli radyodan ve gazeteler ile parti il **KÜÇÜK** Başkanlarını ile Millet Vekilimiz Adnan Türkoğlu ve Belediye Başkanımız rahmetli Turan Kılıççıolu' nun destekleri ile el yazma kitaplarımızın Çorum' da kalmasını sağladım!

Açık öğretim için üniversite sınavlarına girip kazandım. İkinci sınıfta iken 25 Nisan 1994 tarihinde Tatvan Bitlis'e Müdür olarak tayinim çıktı, tayin edildiğim yere gitmeyerek emekliliğimi istedim.

İlkokul sıralarında okuyarak pilot olmanın düşlerini kurardım. Bu hayalim gerçekleşmedi. Şu anda emekli memurum.

Marangozluk, oymacılık, Polis Memurluğu, Memurluk ve idarecilik yaptım. Her çalıştığım meslekte çeşitli önemli olaylar oldu ise de son çalıştığım kurumda bence; en önemli bir hatıramı anlatmak istiyorum: Kütüphanedeki çalışmalarım ve " El Yazması Kitaplar"ın Çorum'da kalması için verdiğim çabalar neticesinde Bitlis Tatvan'a tayin edilme olayım beni

çok yıktı. Fakat bu üzüntümün boş olduğunu zamanla gördüm. Rabb'imın izni ile Hacca gitmek nasip oldu, iki kitap daha yayımladım ve elinizde bulunan bu derginin çıkmasına vesile oldum. Mesleklerin insanlara sağladığı maddi avantaj olarak, evinizi geçindirecek, namerde muhtaç etmeyecek avantajından başka, manevi olarak; sizin yaptığınız işlerle ilgili karşılaştığınız problemleri değerlendirirseniz avantajların neler olabileceğini hayat okulundan öğrenmiş oldum.

Yazı yazmaya beni kimse teşvik etmedi Kütüphane için hazırladığım kitap beni yazmaya teşvik etti. Yazılarım mahalli basında yayımlandı. Yazılarımdan dolayı bir ödül almadım; fakat kitapları ve bu dergi benim için en büyük ödüldür.

İdealim: Çorum'a tam teşekküllü bilgisayar ortamında bir kütüphane kazandırmaktır. Bu idealim yüzünden tayinim çıktı. Yayımlanmış dört çalışmam bulunmaktadır. Bunlar:

" Alfabetik Onlu Tasnif Fihristi (Dewey) ", Bakanlığa sunulmuş; "Alfabetik Türk ve Yabancı Yazarlar Fihristi" ve "Ne Nerede Başlıklı Arama Fihristi" basım için hazır beklemektedir. Yazılarım daha çok araştırma dalı ile makale türüdür. Tiyatro

çalışmalarım, şiir ve hikâye denemelerim bulunmaktadır.

Benim okuyucularıma diyeceklerim şudur ki. Doğru bildiğiniz konuları savunun. Bu savunmanız size belki tepkiler getirecektir. Bu tepkileri inceleyerek doğru olup olmadığını araştırın.

Çalışmalarım:
<https://gurselyayin.com>
corumlu2000@gmail.com

Charles TEXIER, (1802-1871) HAYAT HİKÂYESİ

OSMANLICA: KÜÇÜK ASYA CİLT: 3

Charles Felix-Marie Texier 29 Ağustos 1802'de Versailles'da doğdu, 1 Temmuz 1871'de Paris'te öldü.

1823-1827 arasında Paris'te Ecole des Beaux-Arts'da öğrenim gördü

1827'de bayındırlık işleri müfettişliğine atandı.

1833'te Fransız hükümeti adına Anadolu ve İran'da araştırmalar yapmakla görevlendirildi.

Bu gezisi sırasında Anadolu'da Boğazköy ve Yazılıkaya'yı saptadı. 1840'ta College de France'ta mimarlık dalında öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı.

1843'te Anadolu ve İran'da ikinci kez geziye çıktı. Batı

Anadolu'da Söke yakınlarındaki Menderes Magnesiası kentinde kazılar yaparak ortaya çıkardığı Artemis Tapınağı'na ait Amazonlar frizini ve Assos (Behramkale) kentindeki Neptün Tapınağı frizlerini Louvre Müzesi'ne gönderdi.

Yabancıların Osmanlı topraklarında rahatça gezebilmeleri için Padişah fermanı olması gerekmekte idi. Charles Texier de böyle bir fermanı ile Osmanlı topraklarında incelemelerini rahatça yapmış olduğu yayınladığı çalışmalarda görülmektedir.

Fransız araştırmacısı Osmanlı topraklarında ilki 1833 ve ikincisi 1843 yılında olmak üzere yıllarca süren seyahat ve incelemeleri sırasında Osmanlı topraklarının çok büyük bir kısmını baştanbaşa gezip dolaşmış, bulunmuş olduğu bu gün bile önemini koruyan bütün bu çalışmalarını yayınlamıştır. Texier bu çalışmalarının, ülkemizin arkeolojisi için belki de en orijinal kısmı, topografik haritasını çıkartıp

birçok yerini resimlediği Hititler'in başşehri Hattuşas Boğazkale ile buranın açık hava tapınağı olan Yazılıkaya'yı dünyaya tanıtmış tanıtmıştır.

Texier 'in gezip dolaştığı yerlerde sadece antik devirlere ait değil, daha sonraki devirlere ait dönemler olmayıp Selçuklu, Beylikler, Osmanlı döneminin de önemli şehirlerin, anıtların çizimlerini yapmış gravürlerle durumlarını tespit etmiştir.

Texier Anadolu'nun jeolojik yapısı, coğrafi özellikleri, yer altı ve yer üstü kaynakları ve kültür merkezlerinin tarihi ve o günkü halkın etnik, demografik, kültürel, ekonomik vb. durumu hakkında bilgi vermiş, gözlemlerini aktarmıştır.

Texier Anadolu'da İznik, Bursa, Kula, Pamukkale, Çorum yörelerinde sur, cami, medrese gibi çeşitli yapıların planlarını çıkarmış ve yapılardaki bezeme, kabartma gibi öğeleri ayrıntılarıyla resimlemiş, özellikle de Antik kentlerle ilgilenmiştir. Batı Anadolu'daki Aizanoi (Çavdarhisar) kentinin planını, Eskişehir dolaylarındaki Midas'm Mezarı ile çeşitli Frig kaya mezarlarının resimlerini yapmıştır. Boğazköy harabeleriyle karşılaştığında burasını Antik Tavi-um kenti sanmış, daha sonra Pteria kenti olabileceğini ileri sürmüş ve yayınında da bu adı kullanmıştır. Başta kent surundaki Aslanlı Kapı olmak üzere birçok yerin resimlerini yapmış ve kentin

topografik bir planını çıkarmıştır. Boğazköy yakınındaki Yazılı-kaya açık hava tapmağının Antik bir uygarlığa değil, çok daha eski kültürlerle ait kutsal bir mekân olduğunu saptamıştır. Böylece adı ve dönemi anlaşılamamış olmakla birlikte Boğazköy ilk kez onun yayımlarında yer almıştır.

Texier Osmanlıca Küçük Asya cilt 3 Çorum müzesinde gördüğümde bu kitabı bence önemli olduğunu düşündüm birkaç sayfasının fotoğrafını çekerek Arap harfli Türkçeden Latin harfine çevirmeyi düşündüm.

Bu çalışmamı sitemde yayınlayarak belki bir araştırmacıya lazım olur düşüncesi idi.

Charles Texier önceki gezginlerin Asya ile ilgili inceleme yöntemlerini eleştirerek kendisinin izleyeceği yolu da şöyle anlatmaktadır.

“Asıl ilmî olan coğrafya bizden, nehir havzalarını izleme sırasıyla dolaşmayı ısrarla isteyecekti. Ancak bu yöntemde, şehirlerin tarihlerini parçalamak ve okuyanın kafasını karıştırmak gibi bir sakınca vardır. Biz, her şehri ayrı ayrı incelemeyi daha doğru buluyoruz.

Bu metotla, şehirleri birbiri peşi sıra işgal etmiş olan milletleri, kavimleri ve bunların meydana getirdikleri çeşitli yapıları daha iyi anlarız. Böylece

yapıların karakterleriyle âdetler de daha güzel bir tablo sunmuş olur.” Remektedir.

Yazarın benim tespit edebildiğin diğer kitapların konuları ise şöyledir:

İkinci Kitap, Bitinya (otuz altı bölüm),

Üçüncü Kitap, Misya (otuz bölüm),

İkinci cilt: Dördüncü Kitap-Eolya-Lidya (otuz yedi bölüm),

Beşinci Kitap, İyonya (altmış bölüm),

Altıncı Kitap, Frigya ve Galatya (altmış bir bölüm),

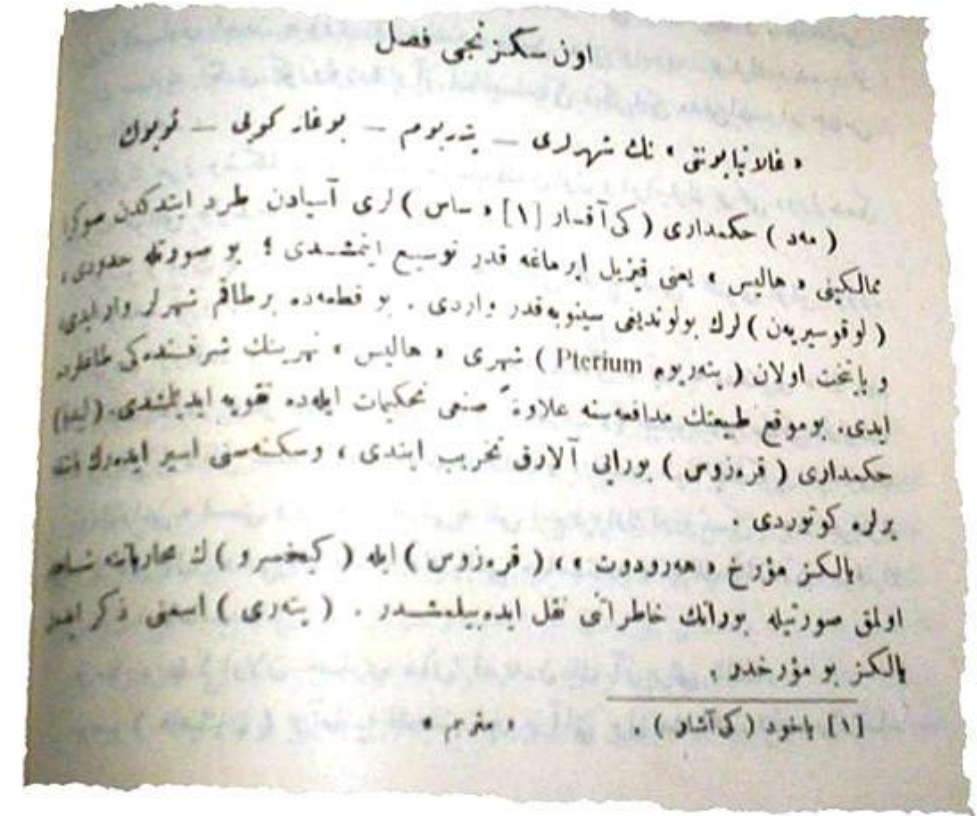
Üçüncü cilt: Yedinci Kitap, Kapadokya (kırk beş bölüm),

Sekizinci Kitap, Armeniya-Pont-Paflagonya (yirmi beş bölüm),

Dokuzuncu Kitap, Karya-Likonya-İsaurya (yirmi iki bölüm),

Onuncu Kitap, Likya-Pamfilya-Kilikya (kırk altı bölüm).

Yazarın birinci cilt ikinci kitapta “Olimpus (Uludağ) Türkmenleri

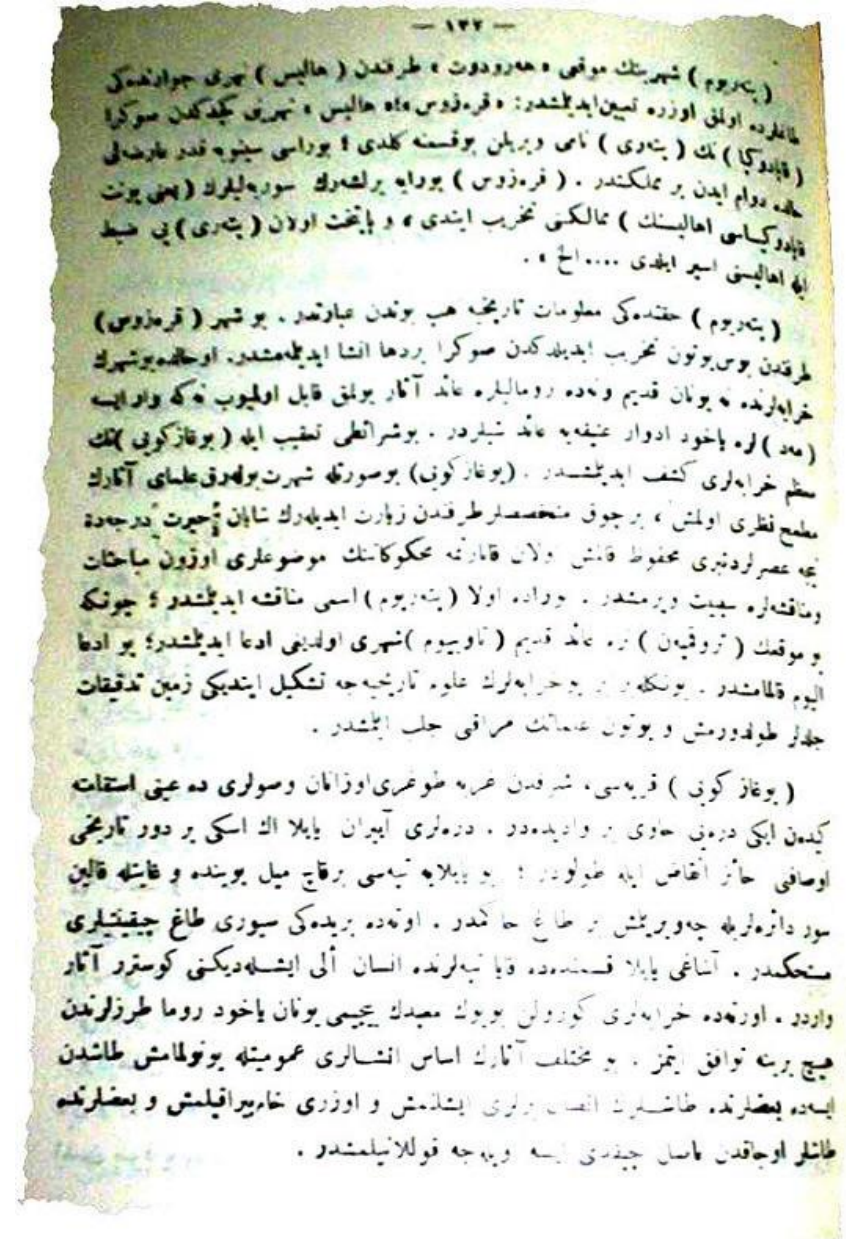
136

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Galatya Pontu'nun Şehirleri - Pterium - Boğazköy - Höyük

Med hükümdarı (Kyaksar=Cyaxare), leri Asya'dan tard iderkten (kovduktan) sonra melekelerini "Halys"a yanı Kızılıрмаğa tezi etmişti. (Kadar genişletmişti). Bu suretle hudutları (Leuco-Syrienler)'in bulunduğu Sinop'a kadar vardı. Bu kıtada birtakım şehirler var idi ve payitaht (başkent) olan (Pterium) şehri, "Halys" (Kızılırmak) nehrinin şarkındaki (doğusundaki) dağlarda idi. Bu mevki, tabiatın müdafasına (korumasına) ilaveten sun'i (yapay) tahkimatla da takviye edilmişti. Lidya hükümdarı (Krezüs =Crsus) burayı alarak tahrip etti ve sakinesini (halkını) esir ederek başka yerlere götürdü.

Yalnız müverrih (tarihçi) Herodot, Krezüs (Cresus) ile Keyhüsrev (Cyrus)'in muharebelerine (savaşlarına) şahit olmak suretiyle buranın hatıralarını (anılarını) nakil etebilmiştir. "Pterie" isminde zikeden (söz eden), yalnız bu müverrih (tarihçidir).

137

Pterium şehrinin mevkii (yeri), Herodot tarafından “Halys”(Kızılırmak) nehri civarındaki dağlarda olmak üzere tayin edilir (belirlenmiştir) “Krezüs, “Halys”(Kızılırmak) nehrini geçtikten sonra, Kapadokya’nın “Pterie” namı verilen bir kısmına geldi; burası. Sinop’a kadar arızalı (engebeli) halde devam eden bir memlekettir. “Krezüs” buraya yerleşerek Suriyelilerin, “yani Pont Kapadokyası ahalisinin (halkının)”memleketini tahrip etti ve başkent olan Pterie’yi ele geçirerek halkını esir etti.” İlh.

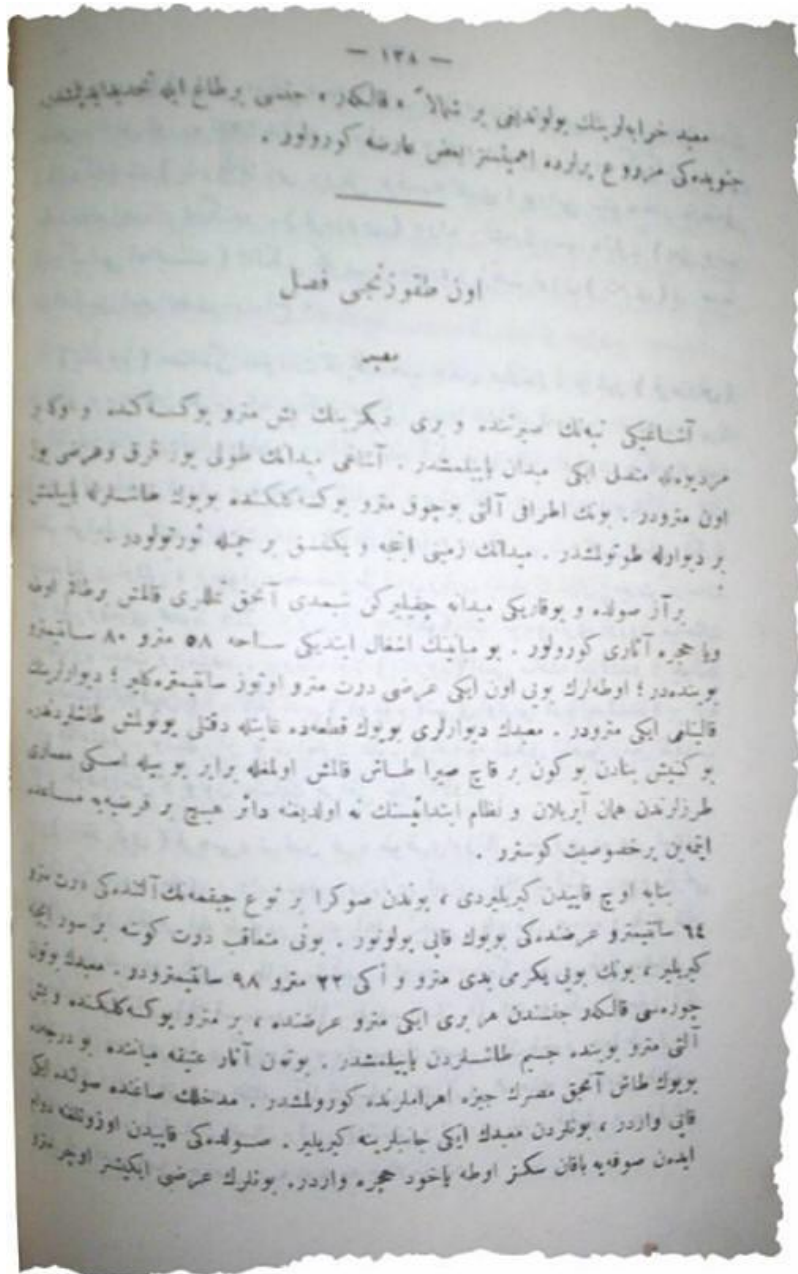
“Pterium” hakkındaki malumat tarihiyle hep bundan ibarettir. Bu şehir, Krezüs (Cresus) tarafından büsbütün tahrip edildikten sonra, bir daha inşa edilmemiştir.

O halde bu şehrin harabelerinde ne Yunan kadim ve ne de Romalılara ait eserler bulmak kabil olmayıp neki; var olsa “Med”lere yada edvar-ı antikaya(eski dönemlere) ait şeylerdir. Bu şeriatı (yolları) takip ile “Boğazköyü”nün muazzam harabelerini keşfedilmiştir, (28 Temmuz 1834) Boğazköy bu surette şöhrat bularak ilime asarlar muhatapları olmuş,bir çok mütehassıslar tarafından ziyaret edilerek Şayani hayret derecede nice asırlardan beri (muhafız)korunmuş halde kalmış olan

kabartmaların KÜÇÜK mahküküt mevzuları uzun manazara münakaşalara sebep vermiştir.

Burada evvel “Pterium” ismi mütalaa edilmiştir.Çünkü bu mevkiinin “Trocmien”lere ait kadim (eski) “Tavium” şehri olduğu iddia edilmiştir. Bu iddia el-yevm (bu gün) kalmamıştır. Bununla beraber bu harabelerin umum tarihi teşkil ettiği zaman tetkikat ciltler tutulmuş ve bütün umurun merakını celb etmiştir “Boğazköy” karyesi (köyü) d şarktan (doğudan) garba (batıya) doğru uzanan ve suları da aynı istikamete giden iki dereye havi bir vadidedir. Dereleri ayıran platonun eski bir devir tarihi evsafına (niteliklerine) haiz enkaz (harabeler)ile doludur

Bu platoya, tepesi birkaç mil boyunda ve gayette kalın sur daireleriyle çevrilmiş bir dağ hakimdir. Ötede berideki sivri dağ çıkıntıları, müstahkemdir. Aşağı plato kısmında da kaya tepelerinde, insan eli işlediğini gösterir izler vardır. Ortada harabeleri görülen büyük mabet (tapınak) biçimi, Yunan yada Roma tarzlarından hiçbirine tevafuk (uymaz)itmez. Bu muhtelif asarın(eserlerin) esas inşaatları umumiyetle yontulmamış taştan ise de bazılarında taşların ittisalleri (bitişme yerleri)işlenmiş ve üzeri ham bırakılmış ve bazılarında taşlar, ocaktan nasıl çıktı ise öylece kullanılmıştır.

Mabet (Tapınak) harabelerinin bulunduğu yer şimalen (kuzeyde) “kalker” cinsi bir dağ ile tahdit (sınırlanmıştır) edilmiştir. Cenubunda ki (güneydeki) mezru (ekili) yerlerde, ehemmiyetsiz (önemsiz) bazı arazi görülür.

ON DOKUZUNCU BÖLÜM

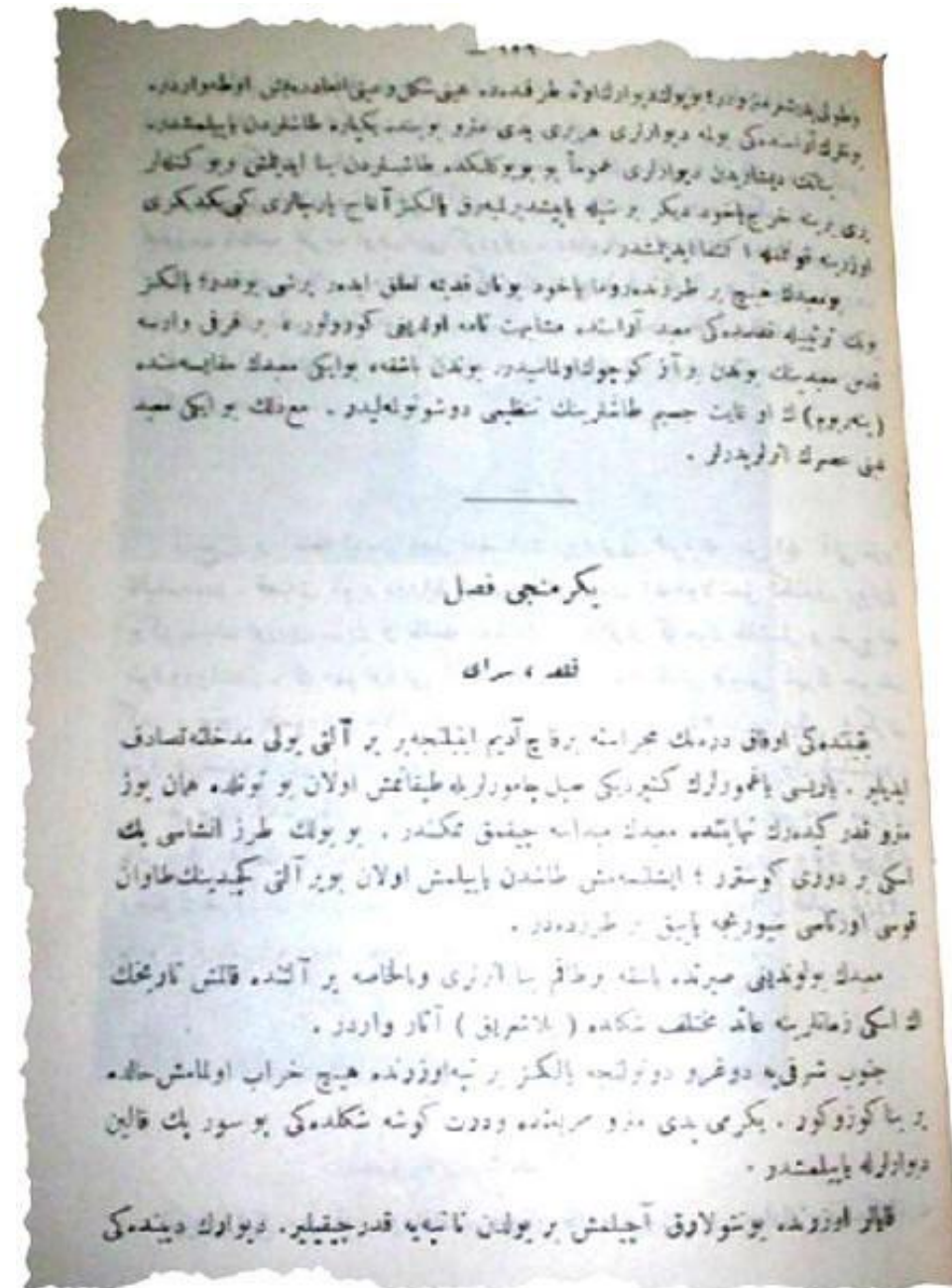
MABED (Tapınak)

Aşağıdaki tepenin sırtında, biri diğerinin beş metre yüksekinde ve ona bir merdivenle muttasıl (bitişen) iki meydan yapılmıştır. Aşağı meydanın tulü (uzunluğu) yüz kırk vüsatı (genişliği) yüz on metredir. Bunun etrafı, altı buçuk metre yüksekliğinde büyük taşlarla yapılmış bir duvarla tutulmuştur. Meydanın zemini, ince ve yeknesak (tekdüze) bir çimenle örtülüdür.

Biraz solda ve yukarıdaki meydana çıkılırken, şimdi ancak temelleri kalmış birtakım oda veya hücre asarı (izleri-işaretleri) görülür. Bu mebaninin (binaların) işgal ettiği alan, elli sekiz metre seksen santimetre boyundadır. Odaların boyu on iki, arzı dört metre otuz santimetre gelir; duvarlarının kalınlığı iki

metredir. Mabedin (tapınağın) duvarları, büyük kadda, gayet dikkatli yontulmuş taşlardandır. Bu geniş binadan , bugün birkaç sıra taş kalmış olmakla beraber, bu bile eski mimari tarzlarından hemen ayrılan ve nazım iptidasının ne olduğuna dair (ilişkin) hiçbir farazaya (varsayıma) müsaade etmeyen bir hususiyet (özellik) gösterir

Binaya üç kapıdan girilirdi, bundan sonra bir nevi çıkmanın altındaki dört metre altmış dört santimetre genişliğindeki büyük kapı bulunur. Bunu müteakip dört köşe bir sur içine girilir; bunun boyu yirmi yedi metre üç ve eni yirmi iki metre doksan yedi santimetredir. Mabedin bütün çevresi, kalker cinsinden her biri iki metre arzıde (eninde), bir metre yüksekliğinde ve beş-altı metre boyunda cesim (büyük) taşlardan yapılmıştır. Bütün asar (eski) atika içinde bu derecede büyük taş, ancak Mısır'ın el-Cize ehramlarında (piramitlerinde) görülmüştür. Duhulün (girişin) sağında ve solunda iki kapı vardır; bunlardan, mabedin (tapınağın) iki cenbarlarına (yan tarafına) girilir. Soldaki kapıdan uzunluğuna devam eden sofaya (salona) bakan sekiz oda yahut hücre vardır. Bunların azami genişliği ikişer üçer metre.

139

ve tulü (uzunluğu) yedişer metredir;büyük duvarın öte tarafında da aynı şekil ve aynı ebatlarda beş oda vardır. Bunların arasındaki bölme duvarlar, her biri yedi metre boyunda yekpare (tek parça) taşlardan yapılmıştır.

Binanın dışarısının duvarları, umumen (genel olarak) bu büyüklükte taşlardan bina edilmiş ve bu kütleler birbirine harç yahut diğer bir şeyle yapıştırılmayarak yalnız ağaç parçaları gibi bindirildiği üzerine koymakla iktifa edilmiştir.

Bu mabedin hiçbir tarzında Ruma yahut Yunan-ı kadime talik eder birisi yoktur. Yalnız bunun tertibiyle Kudüs'deki mabet arasında, müşabihattam (tam bir benzerlik) olduğu görülür,bir farkı varsa, Kudüs mabedinin bundan biraz küçük olmasıdır. Bundan başka,bu iki mabedin mukayesinde “Pteium”un o gayet cesim (büyük) taşlarının tanzimi düşünülmelidir.

Maa-zalik (bununla birlikte) bu iki mabet aynı asırlarıdır

YİRMİNCİ BÖLÜM

Kale - Saray

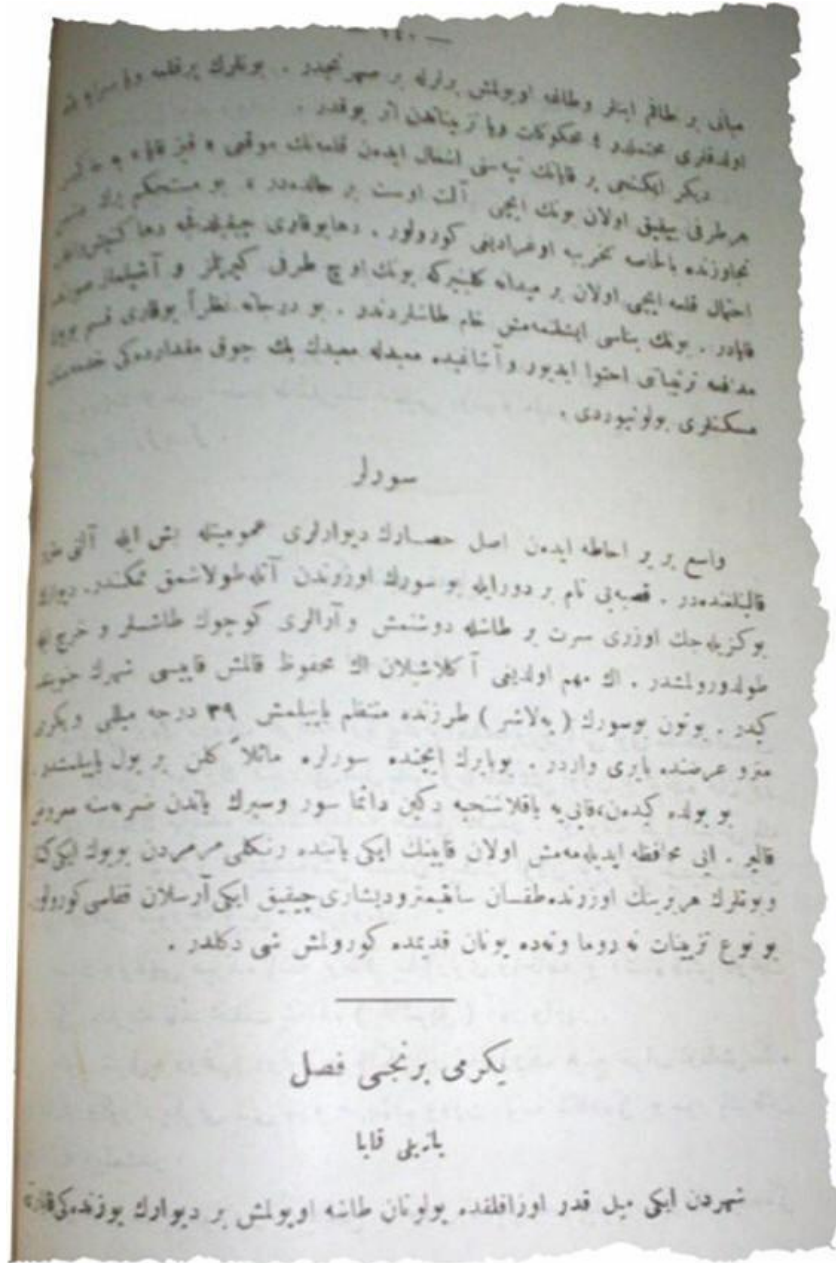
Yakınındaki ufak derenin mecrasının birkaç adım inilince bir yer yolu tesadüf edilir. Yarısı yağmurun getirdiği sel çamurlarıyla tıkanmış olan bu tünelde hemen yüz metre kadar giderek nihayetinde mabedin meydanına çıkmak mümkündür. Bu yolun yapım tarz inşası, pek eski bir devri gösterir; işlememiş taştan yapılmış olan bu yeraltı geçidinin tavan kavsisi ortası sivrice

yayık bir tarzdadır.

Mabedin bulunduğu sırtta başka birtakım bina izleri ve bilhassa yer altında kalmış, tarihin en eski zamanlarına ait değişik şekilde “Pelasg” asar (eser) vardır

Cenub şarkiye (güneydoğuya) doğru dönülünce, yalnız bir tepe üzerinde, hiç harap olmamış halde bir bina gözükür. Yirmi yedi metre murabbada dört köşe şeklindeki bu sur, pek kalın duvarlarla yapılmıştır.

Kayalar üzerinde yontularak açılmış bir yoldan, ta tepeye kadar çıkılır. Duvarın dibindeki

mebni (binalar), birtakım inler ve dağa oyulmuş yerlerle bir sarnıçtır. Bunların bir kale veya saraya ait olmaları muhtemeldir; mahkükat (kabartma) veya tezniyat (süsleme) asar yoktur.

Diğer ikinci bir kayanın tepesini işgal eden kalenin mevkii (yeri), “Kız Kaya”ya hakimdir. Her tarafı yıkık olan bunun içi, altüst bir haldedir. Bu müstahkem yerin, düşman tecavüzünde bilhassa tahribe uğradığı görülür. Daha yukarı çıkıldıkça, daha geniş ihtimalle kale içi olan bir meydana gelinir ki bunun üç tarafı girilmez ve aşılmaz surette kayadır. Bunun binası işlenmemiş ham taşlardandır. Bu dercihete nazaran, yukarı kısım büyük müdafaa (savunma) tertibatını (sistemini) ihtiva ediyor ve aşağıda mabetle mabedin pek çok miktardaki hademesinin (hizmetçisinin) meskenleri bulunuyordu.

SURLAR

Vasi (geniş) bir yer eden asıl hisarın duvarları umumiyetle beş ile altı metre kalınlığındadır. Kasabayı, tam bir duvar ile bu surun üzerinden atla dolaşmak mümkündür. Duvarın bu gezilecek üzeri, sert bir taşla döşenmiş ve araları küçük taşlar ve harç ile

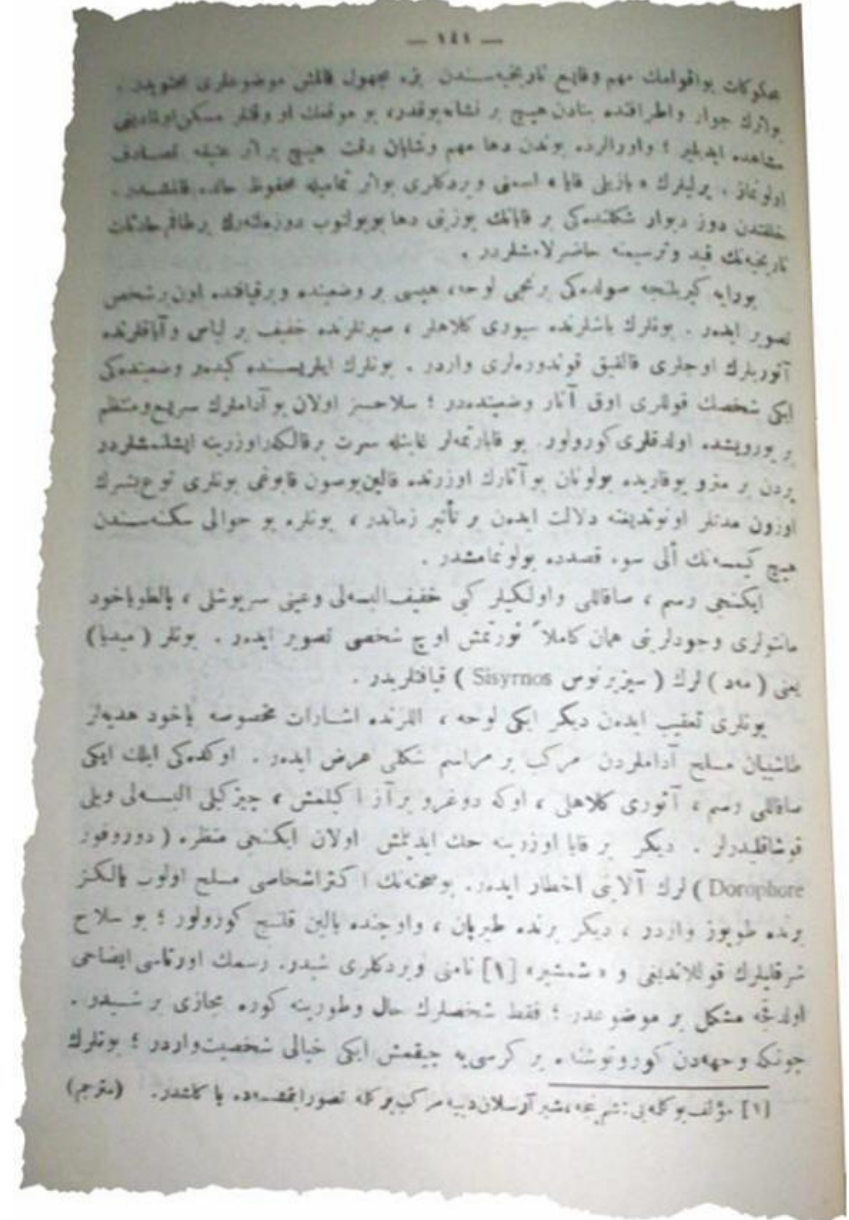
doldurulmuştur. En mühim olduğu anlaşılan en mahfuz (korunmuş) kalmış kapısı, şehrin cenubundadır. (güneyindekidir) Bütün bu surun, “Pelaşer” tarzında muntazam yapılmış otuz dokuz derece meyilli ve yirmi metre genişliğinde bayırı vardır. Bu bayırın içinde, surlara meyilli gelen bir yol yapılmıştır.

Bu yolda giden kapıya yaklaşıncaya değil daima sur siperin yandan darbesine maruz kalır. İyi muhafaza edilememiş olan kapının iki yanında renkli mermerden büyük iki kenar ve bunların her birinin üzerinde doksan santimetre dışarı çıkık iki aslan kafası görülür. Bu nevi tezyinat (süsleme) ne Roma nede Yunan kademinde görülmüş şey değildir.

YİRMİ BİRİNCİ BÖLÜM

YAZILI KAYA

Şehirden iki mil kadar uzaklıkta bulunan taş oyuyla oyulmuş bir duvarın yüzündeki kabartmalar,

141

mahlukat (kazınmış resim) mühim vaka tarihçesinden bize meçhul kalmış mahsusaları(özel olarak)mahttudur (yazılmış-çizilmiş). Bu eserlerin civar etrafında binadan nişane (hiçbir iz) yoktur. Bu mekanın (yerin) o vakitler ev ve kiler meskun olmadığı müşahade edilir ve oralarda, bundan daha ve şayandikkat hiçbir eseri atika tesadüf olunmaz.

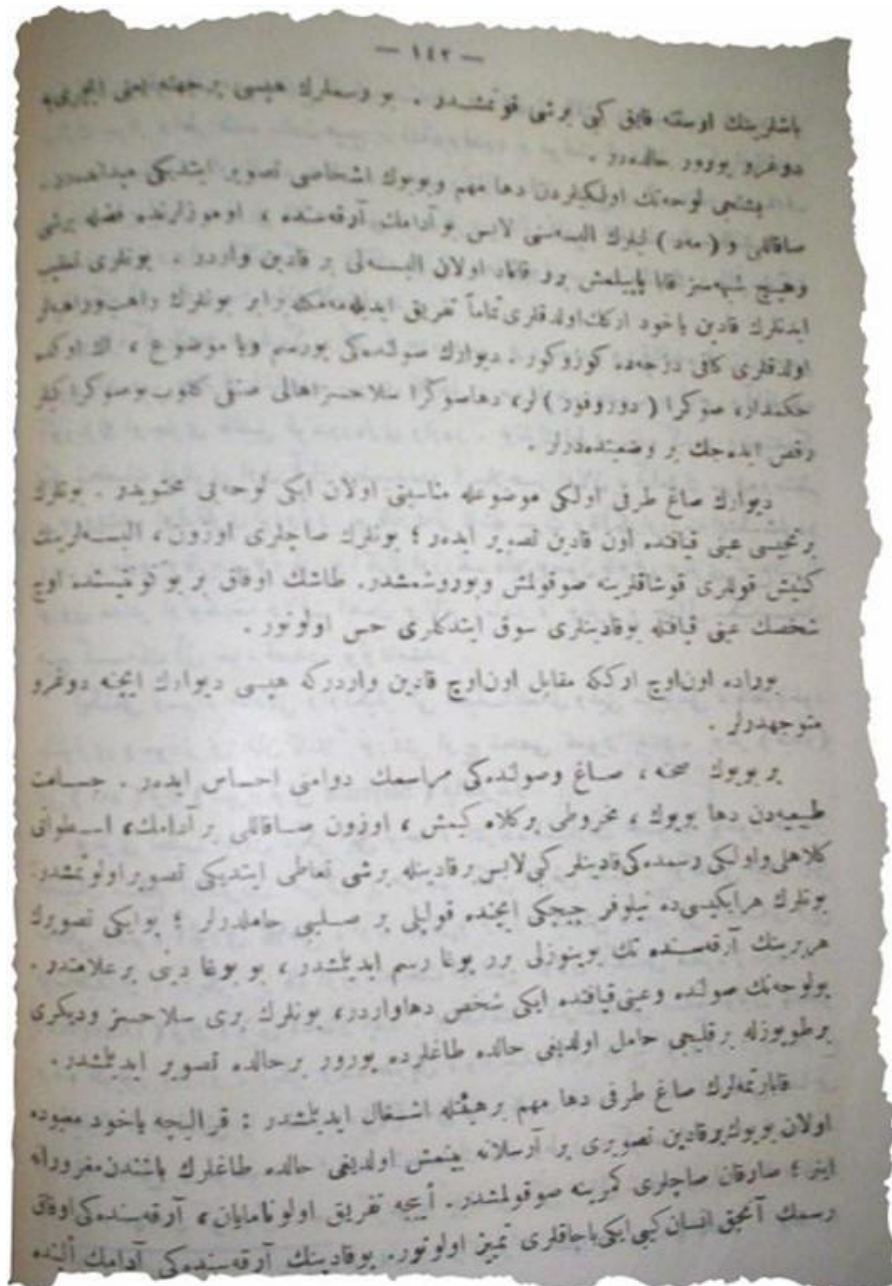
Yerlilerin “Yazılı Kaya” ismini verdikleri bu eser, tamamen muhafaza halde kalmıştır. Hakikaten düz duvar şeklindeki bir kayanın yüzünü daha büyültüp düzelterek birtakım hadisat tarihinin kayıt ve tersime (resim) hazırlamışlardır.

Buraya girilince soldaki birinci tablo, hepsi bir vaziyette ve bir kıyafette on bir şahıs tasvir eder. Bunların başlarında sivri külahlar, sırtlarında hafif bir libas (elbise) ve ayaklarında Asurluların uçları kalkık kunduraları vardır Bunların ilerisinde, gider vaziyetteki iki şahsın kolları ok atar vaziyettedir. Silahsız olan bu adamların hızlı ve ritimli bir yürüyüşte oldukları görülür. Bu kabartmalar, gayet sert bir kalker üzerine işlenmiştir. Yerden bir metre yukarıda bulunan bu eserlerin üzerinde kalın yosun kabuğu, bunları nur-u baser (göz nuru) uzun müddet unuttuğuna delalet (işaret) eden bir tesir zamanlar, bunlara, bu havali

sakinesinden (halkından) hiç kimsenin eli, su-i kastta (kötü amaçla) bulunmamıştır. dokunmamıştır

İkinci resim, sakallı ve evvelkiler gibi hafif elbiseli ve aynı serpuşlu (külahlı), palto yahut mantoları vücutlarını hemen tamamen örtmüş üç şahsı tasvir eder. Bunlar, “Medya” yani “Med”lerin “sisyrnos” kıyafetleridir.

Bunları takip eden diğer iki tablo, ellerinde işare mahsusa (özel amblemler) yahut hediyeler taşıyan müsellah (silahlı) adamlardan mürekkep (oluşan) merasim şekli arz eder. Öndeki ilk iki sakallı resim, Asurlu külahlı öne doğru biraz eğilmiş, çizgili elbiseli ve beli kuşaklıdır. Diğer bir kaya üzerine hakk edilmiş (kazınmış) olan ikinci manzara “Dorophore”lerin alayını ihzar eder. Bu sahnenin ekseriyesi (çoğu) mesilih (benzer) olup yalnız sadece birinde topuz vardır. Diğer birinde tırpan ve üçünde yarım kılıç görülür. Bu silah şarklıların (doğuluların) kullandığı ve “şimşir” namını verdikleri şeydir. Resmin ortası, izahı oldukça müşkül bir mevzuudur, fakat şahısların hal tavrına göre, mecazi bir şeydir. Çünkü cepheden görünüşünde, bir kürsüye çıkmış iki hayali şahsiyet (kişi) vardır, bunların

başlarının üstüne kayık gibi bir şey konmuştur. Bu resimlerin hepsi bir cihete (aynı yöne), yani içeriye doğru yürür haldedir.

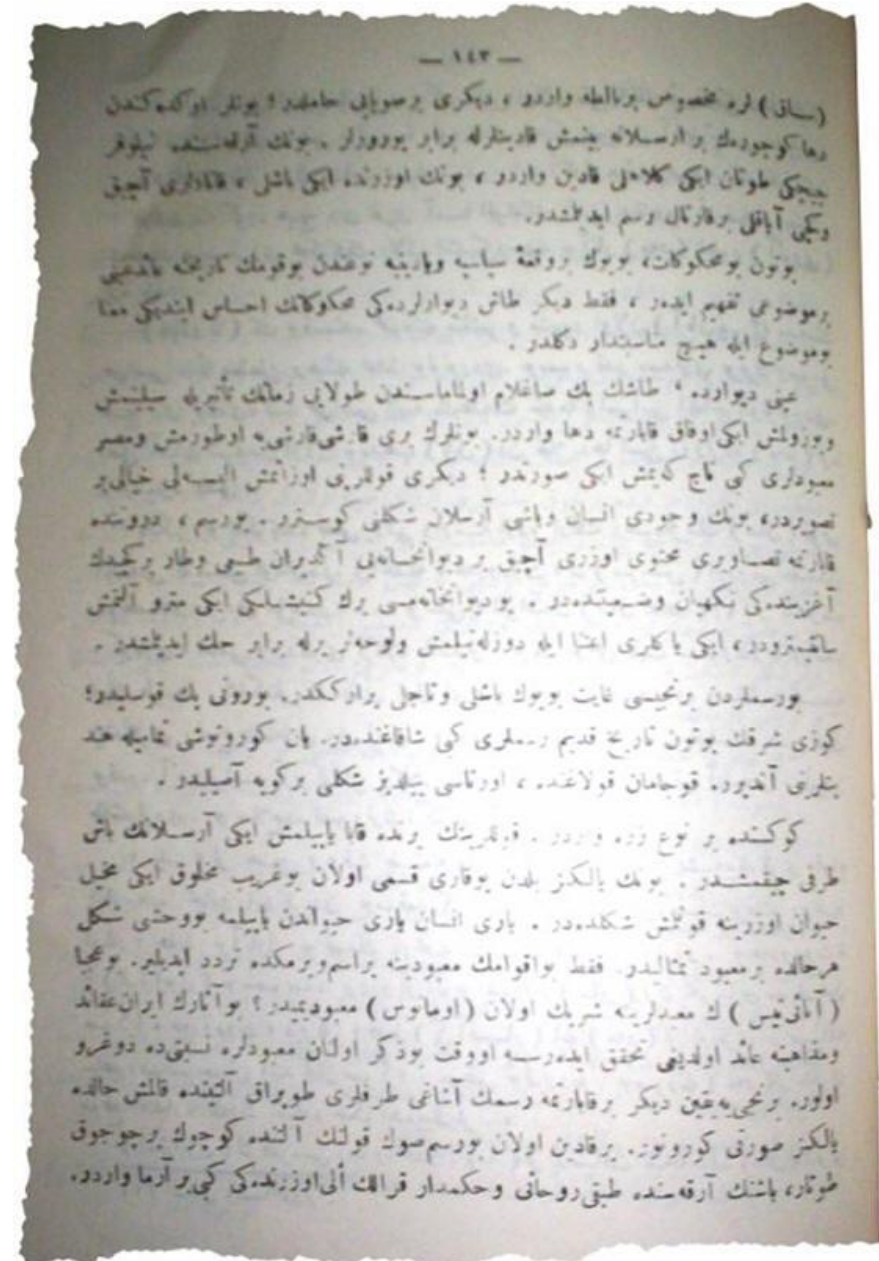
Beşinci tablonun öncekilerden daha mühim ve büyük eşhas (kişileri) tasvir ettiği meydandadır. Sakallı ve “Med”lerin elbisesini libas bu adamın arkasında, omuzlarında fazla bir şey ve hiç şüphesiz kaba yapılmış birer kanat olan elbiseli bir kadın vardır. Bunları takip edenlerin kadın yada erkek oldukları tamamen ayırt edilememekle beraber, bunların rahip ve rahibeler oldukları kafi derecede gözüktür. Duvarın sonlarındaki bu resim veya mevzu en önde hükümdar sonra “Dorophor”ler, daha sonra silahsız ahali sınıfı gelib bu sonrakiler raks (dans) edecek bir pozisyonadırlar.

Duvarın sağ tarafı önceki mevzuu (konuyla) münasebeti olan iki levhayı eder. Bunların birincisi, aynı kıyafette on kadın tasvir eder; bunların saçları uzun, elbiselerinin geniş kollan kuşaklarına sokulmuş ve buruşmuştur. Taşın ufak bir büküntüsünde, üç şahsın aynı kıyafetle bu kadınları sevk ettikleri his olunur.

Burada on üç erkeğe mukabil on üç kadın vardır ki hepsi duvarın içine doğru yönelmişlerdir. Bir büyük sahne, sağ ve solundaki merasimin devamını hissas eder (hissettirir). Cesamet (büyük) tabiatından daha büyük, mahruti (koni) halde bir külâh giymiş, uzun sakallı bir adamın, silindir külâhlı ve iki

resimdeki kadınlar gibi libas (elbise) bir kadınla bir şey taatu (verdiği) ettiği tasvir olunmuştur. Bunların her ikisi de nilüfer çiçeği içinde kulplu bir salibi (haç) hamleder (taşımaktadırlar). Bu iki tasvirin her birinin arkasında, tek boynuzlu birer boğa resmedilmiştir. Bu boğa, dini bir alamettir (semboldür). Bu levhanın solunda, aynı kıyafette iki şahıs daha vardır. Bunların biri silahsız ve diğeri bir topuzla bir kılıça hamil olduğu halde, dağlarda yürür bir pozisyonda tasvir edilmiştir.

Kabartmaların sağ tarafı, daha mühim hizmetle işgal edilmiştir. Kraliçe yahut mabede olan büyük bir kadın tasviri, bir aslana binmiş olduğu halde dağların başından mağrurla iner; sarkan saçları kemerine sokulmuştur. İyice tefrik (ayıt) olunamıyan, arkasındaki ufak resmin, ancak insan gibi iki bacakları temin olunur. Bu kadının arkasındaki adamın elinde

143

“Saka”lara mahsus bir balta vardır, diğeri bir sopayı taşır. Bunlar, ötekilerden daha küçük bir aslana binmiş kadınlarla beraber yürürler. Bunun arkasında nilüfer çiçeği tutan iki külahlı kadın vardır. Bunun üzerinde iki başlı, kanalları açık ve keçi ayaklı bir kartal resmedilmiştir.

Bütün bu mahkukat (kabartmalar), büyük bir vakıa siyasi veya dini nevinden bu kavmin tarihine ait aynı mevzua eder. Fakat diğerk taş duvarlardaki mahkukat (kabartmaların) esas ettiği mana, bu mevzuyu ile hiç münasiptir değildir.

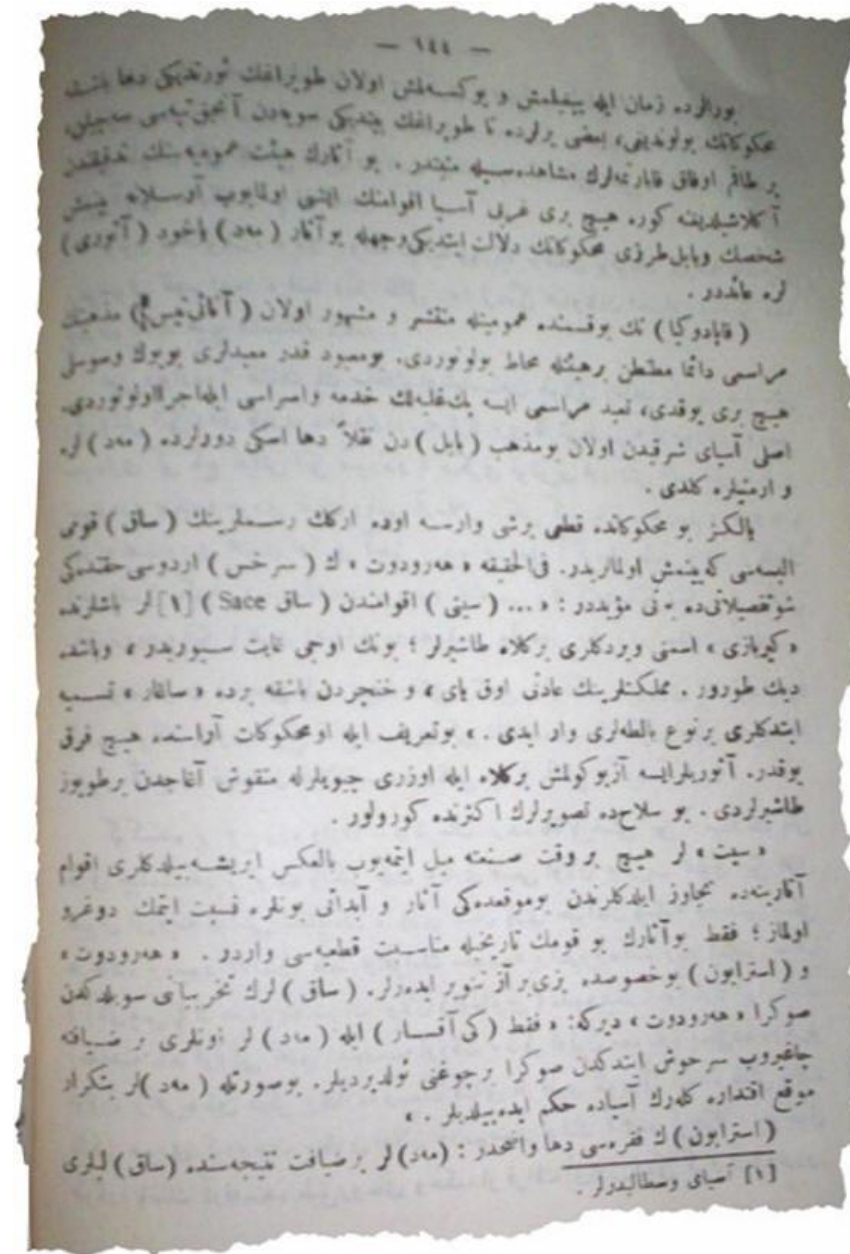
Aynı duvarda, taşın pek sağlam olmamasından dolayı zamanın tesiriyle silinmiş ve bozulmuş iki ufak kabartma daha vardır. Bunların biri karşı karşıya oturmuş ve Mısır mabutları (tanrıları) gibi taç giymiş iki suretlidir (yüzdür);diğeri kollarını uzatmış elbiseli hayali bir tasvirdir. Bunun vücudu insan ve başı aslan şeklini gösterir. Bu resim,derununda (içinde) kabartma tasvirleri üzeri bir divanhaneyi andıran tabii ve dar bir geçidin ağzındaki bekçi konumundadır.

Bu divanhanemsi yerin genişliği iki metre altmış santimetredir, iki yanları itina ile düzeltilmiş ve tablolar, yerle beraber hak edilmiştir (kabartılmıştır).

Bu resimlerden birincisi,gayet büyük başlı ve taçlı

bir erkektir. Burnu kavslı (yay şeklindedir); gözü şarkın (doğunun) bütün tarihi kadim (eski) resimleri gibi şakağındadır. Yan görünüşü, tamamen Hint putlarını andırır. Kocaman kulağında, ortası yıldız şekilli bir küpe asılıdır.

Göğsünde bir tür zırh vardır. Kollarının yerinde kaba yapılmış iki aslanın baş tarafı çıkmıştır. Bunun yalnız belden yukarı kısmı olan bu garip mahlukat (yaratık), iki hayvan üzerine konulmuş şekildedir. Yarı insan, yarı hayvandan yapılma bu vahşi şekil, herhalde bir mabut sembolüdür. Fakat bu akvamın (milletlerin) mabudundan (tanrısına) bir isim vermekte tereddüt edilir. Bu, acaba “Anaitis”in mabetlerine (tapınaklarına) şerik (ortak) olan “Omanus” mabudu mudur (tanrısı mıdır) ? Bu asarın (eserlerin) İran akaid ve müsaibine (benzeyen) ait olduğu tahkik ederse, o vakit bu sözü olunan mabutlara (tanrılara) nispeti de doğru olur. Birinciye yakın diğerk bir kabartma resmin aşağı tarafları, toprak altında kalmış haldedir; yalnız sureti (yüzü) görünür. Bir kadın olan bu resim, sol kolunun altında küçük bir çocuk tutar. Başının arkasında, tıpkı ruhani ve hükümdar kralın eli üzerindeki gibi bir arma vardır.

144

Buralarda zamanla yığılmış ve yükselmiş olan toprağın sırtındaki daha başka mahkukat (kabartma) bulunduğu, bazı yerlerde ta toprağın bittiği seviyeden, ancak tepesi seçilen birtakım ufak kabartmaların müşahade edilmesi müsebebtir. (görülmesiyle ispatlanır). Bu asarın (eserlerin) heyet-i umumiyesinin (genel yapısının) tetkikinden (incelenmesinden) anlaşıldığına göre, hiçbir garb-i Asya (Batı Asya) avamının (milletlerinin) işi olmayıp aslana binmiş şahısın Babil tarzı mahkukatın (kabartmaların) delalet (işaret) ettiği veçile (gibi), bu asar (eserler) “Med” yahut “Asuri”lere aittir

“Kapadokya”nın bu kısmında, umumiyetle münteşir (yayılmış) ve meşhur olan “Anaitis” mezhebinin merasimi, daima muntazaman bir heyete mahsus bulunuyordu. Bu mabut (tanrı) kadar mabetleri (tapınakları) büyük ve süslü hiçbir yoktu. Taabbüd (ibadet) merasimi (töreni) ise, çok kalabalık hadime (kadın hizmetçi) ve esirler ile icra olunurdu (yapılırdı). Aslı Asya şarkından (doğusundan) olan bu mezhebin “Babil”den naklen daha eski dönemlerde “Med”lere ve Ermenilere geldi.

Yalnız bu mahkukat (kabartmalarda) kat’i (kesin) bir şey varsa, o da erkek resimlerinin “Saka” kavmi

elbisesi giyinmiş olmalarıdır. Fil-hakika (Gerçekte) “Herodot”un “scrkses” ordusu hakkında şu tafsilatı bunu doğrular: “Sayti”, akvamından (milletinden) “Saka”lar başlarında “kırbaşı” ismini verdikleri bir külâh taşırlar; bunun ucu gayet sivridir ve başta dik durur. Memleketlerinin adeti ok, yay ve hançerden başka bir de “sagar” tesmiye (adlandırdıkları) bir nevi baltaları vardı. “Asur”iler ise az bükülmüş külâh ile üzeri çivilerle menkuş (işlenmiş) ağaçtan bir topuz taşırlardı. Bu silah da tasvirlerin ekseriyetinde görülür.

“İskit”ler hiçbir vakit sanata meyil etmeyip bilakis erişebildikleri akvam (milletlerin) asarlarında (eserlerine) tecavüz ettiklerinden, bu mevkilerdeki eserleri ve abideler bunlara nispet etmek doğru olmaz; fakat bu asarların (eserlerin), bu kavmin (milletin) tarihiyle münasebet katiyesi vardır (kesin ilişkisi vardır). “Herodot ve “Strabon”, bu hususta (konuda) bizi biraz tenvir ederler (aydınlattırlar). “Saka”ları tahribatını söyledikten sonra “Herodot” der ki: “Fakat “Kyaksar” (Cyaxare) ve “Med”ler, onları bir ziyafete çağırıp sarhoş ettikten sonra, birçoğunu öldürdüler. Bu surtle “Med”ler bi tekrar mevki iktioara gelerek Asya’da hüküm edebildiler”

“Strabon”un fıkrası (hikayesi) daha vazıhtır (açıktır): “Med”ler bir ziyafet nihayetinde “Saka”ları

— ۱۴۵ —
 اجماعاً استبدلوا دیور. ایکسی برقره سنده بولر وریل ضایک، ایتراطورلک هر
 طرقدہ واقع اولدنی سویلور: «ساقیلر ارمستاتک برقسنی ضبط ایدرک بورا
 (ساقسن) اسمی وردیلر تا (قادیوکیا) لیلرک مملکتہ قدر کیردک بالخاصہ بوکا
 قومشو اولان والیوم (یوتی کی) نامیلہ تغریق اولونان پارچاسی اشغال استبدیلر. فقط
 بولر حرب شائقی تقسیمہ قویولر قری صیرادہ ابران قوماندانی اوزرلرینہ کیجه یسقی
 یلاراق اولرلری طرداجشددر. بو موفقیت اوزرینہ ایزایلر بویوک برطوریاق ییغنی نیسی
 یلاراق اطرافنی دیوارلہ جه وردیلر، بورایہ ری (آتانیس) مبودسی و دیگر (امانوس)
 و (آتاتک) عجم مبودلری ایچون ایک ممد انا استبدیلر و سناک (ساقا) بورطوبسی
 ترتیب استبدیلر. بو یارامک (کیخسرو) زمانہ عائد اولدنی بعض مؤلفین ادعا ایدرلر.
 کویا بو حکمدار بورادہ بر محاربه غائب ایدرک حالی (ساق) لیلرک بلای اجمکسزین
 جکیمک ایچون بر برده برچوق چادرلری اوزاق طولاولاراق براقش، و تعقب ایدن
 دشمنی بوی کوردونجه ییک و انجمک طالشلر (کیخسرو) ده کوی دونه ک کتبت
 ماک اولمالیحق درجده سرخوش بولدی بو قونی نامیلہ اجماجشددر. غالب حکمدار
 بو موفقیتی مبودک لطفہ حمل الہ بورطوبی تأسیس ایششددر. «بو یارامدہ قویتر
 وارککدر «سین» السی کیرک برلشیر و کرمی درت ساعت مدت ایچکی اجمک
 و کولوب اوساطقہ وقت کچیرلر.»

بو قارنہ حکموکادہ بالادہ نقل ایدیلن وقوامک میسی کوزوکور.
 مبود (آتانیس) ک مراسمی (مد) مالککک بالکر بوراسندہ دکی، (ایل)مدہ
 اجمار ایدیلر.

بو (پتروم) حکموکاتک زمین اولدنی وقوامک تاریخی راجہ یک آرمش
 اولدیلر بو خصوصدہ معلومات ایدیک اجماج ایدر. موسیو (کیروت) بو آتاردہ
 صرف (آتوری) اولقی اوزرہ بولرک مبودیت عائد بالکر بروضوع کوزور. موسیو
 (آرت) بولک (کی آمار) الہ (آبات) اراسندہ «دوقور (Zech) ک قبل.
 المیاد ۵۸۵ سنہ ۴۸ ماسندہ وقومنی تعین ایندیکی مشهور کونش طونوماسی حادثہ
 طیبیسی عیندہ عتد اولونان صایح و اطاقی مساعدهسی طن ایدر. اوزاکورہ باشندہ
 غرطلی کلاهی اولان «آشیخ» و نشاقی دار.

بو بخت جغرافیا نقطہ نظرلن صورت حلقہ: بو (پتروم) الہ (تاریوم)
 کویوکآبا»

145

imha ettiler diyor. İkinci bir fıkrasında da (kaydında da) bunlara verilen ziyafetin, imparatorluğun her tarafında vukua olduğunu söylüyor: “Sakaların Armeniya’nın bir kısmını zabt ederek buraya “Sassane” ismini verdiler. Ta “Kapadokya”lıların memleketine kadar girerek bilhassa buna komşu olan ve bugün “Pontici” namıyla tefrik (ayır) olunan parçasını işgal ettiler. Fakat bunlar harp ganimetlerini taksime koyuldukları sırada, İran kumandanı üzerlerine gece baskını yaparak onları durdurmuştur. Bu muvaffakiyet üzerine İranlılar büyük bir toprak yığını tepesi yaparak etrafını duvarla çevirdiler. Buraya biri “Anaftis” mabudesi (tanrıçası) ve diğeri “Omanus” ve “Anandat” umum mabetleri için iki mabet(tapınak) inşa ettiler ve senelik “Sakaya” yortusunu tertip ettiler. Bu bayramın, “Keyhüsrev” zamanına ait olduğunu, bazı müellifler (yazarlar) iddia ederler. Güya bu hükümdar, burada bir savaş kaybederek halini “Saka”lara belli etmeden çekilmek için, bir yerde birçok çadırı erzak dolu olarak bırakmış ve takip eden düşmanı bunu görünce, yemek ve içmeye dalmışlar. “Keyhüsrev” de geri dönerek kendine malik olamayacak derece sarhoş bulunduğu bu kuvveti tamamı ile imha etmiştir. Galip hükümdar, bu muvaffakiyeti mabudun lütfüne ile yortuyu tesis etmiştir. “Bu

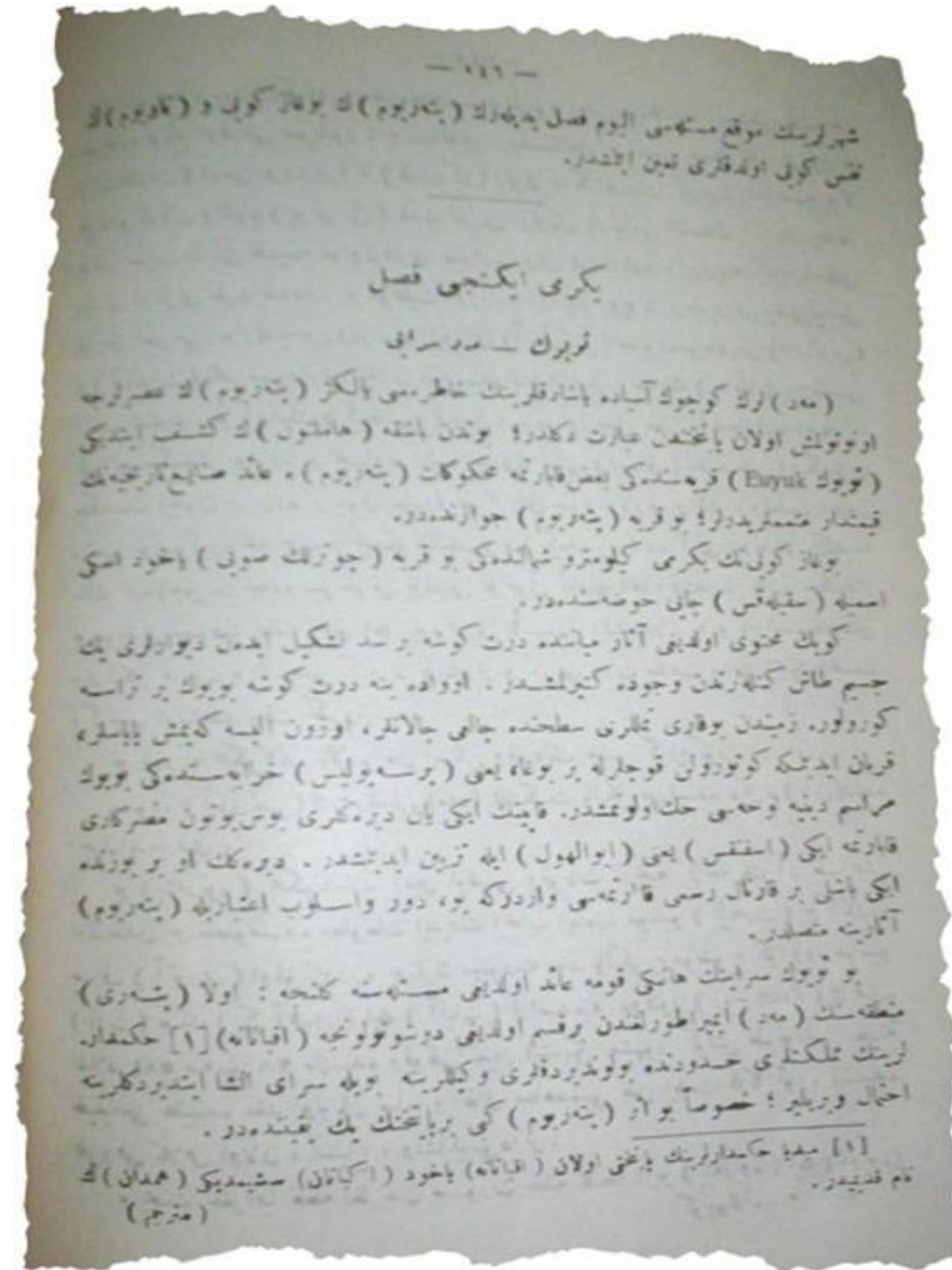
bayramda kadınlar ve erkekler ‘İskit’ elbisesi giyerek birleşirler ve yirmi dört saat süre içki içmek ve gülüp oynamakla zaman geçirirler.”

Bu kabartma mahkukatında, balada(yukarıda) nakil edilen vukuatın (olanların) hepsi gözükür.

Mabuda “Anaftis”in merasimi “med” memleketinin yalnız burasında değil “Babil” de de icra ediyorlardı.

Bu “Pterium” mahkukatının (kabartmalarının) zemin olduğu vukuat tarihiyle, bizce pek az tanınmış olduğundan, bu hususlarda malumat icab eder. Mevzuyu “Kiepert” bu eserinde sarf “Asuri” olmak üzere bunların mabuduna ait yalnız mevzuyu görür. Mevzuyu “Barth”, bunun “Kyaksar” ile “Alyat” arasında, Doktor “Zech”in Kabil-i milatta (milattan önce) 584 sene 28 Mayısında vukuunu tayin ettiği meşhur güneş tutulması hadisesi akabinde akit olunan sag ve ittifak muahede (antlaşma) zanneder. Ona göre, başında mahruti (koni şeklinde) külahı olan, “Astyage” ve nişanlısıdırılar.

Bu bahsin (konunun) coğrafya noka-i nazarından (açısından) çözümüne suret-i haline gelince: Bu “Pterium” ile “Tavium”

146

şehirlerinin mevkii (yeri) meselesi, el-yevm (bu gün) edilerek “Pterium”un Boğazköy ve “Tavium”un Nefes köyü oldukları tayin edilmiştir.

YİRMİ İKİNCİ BÖLÜM

ÖYÜK (ALACAHÖYÜK) - MED SARAYI

“Med”lerin Küçük Asya’da yaşadıklarının hatırası,yalnız “Pterieli”ler (Pteriens)in asırlarca unutulmuş olan payitahtının (başkentinden) ibaret değildir. Bundan başka, “Hamilton”un keşfettiği Öyük karyesindeki (köyündeki) bazı ; kabartma mahkukat , Boğazköy (Pterium)e ait sanayi (sanat) tarihinin kıymetdar mütemmimelerdir (tamamlıyanlardır) Bu karye (köy), Pterium civarındadır.

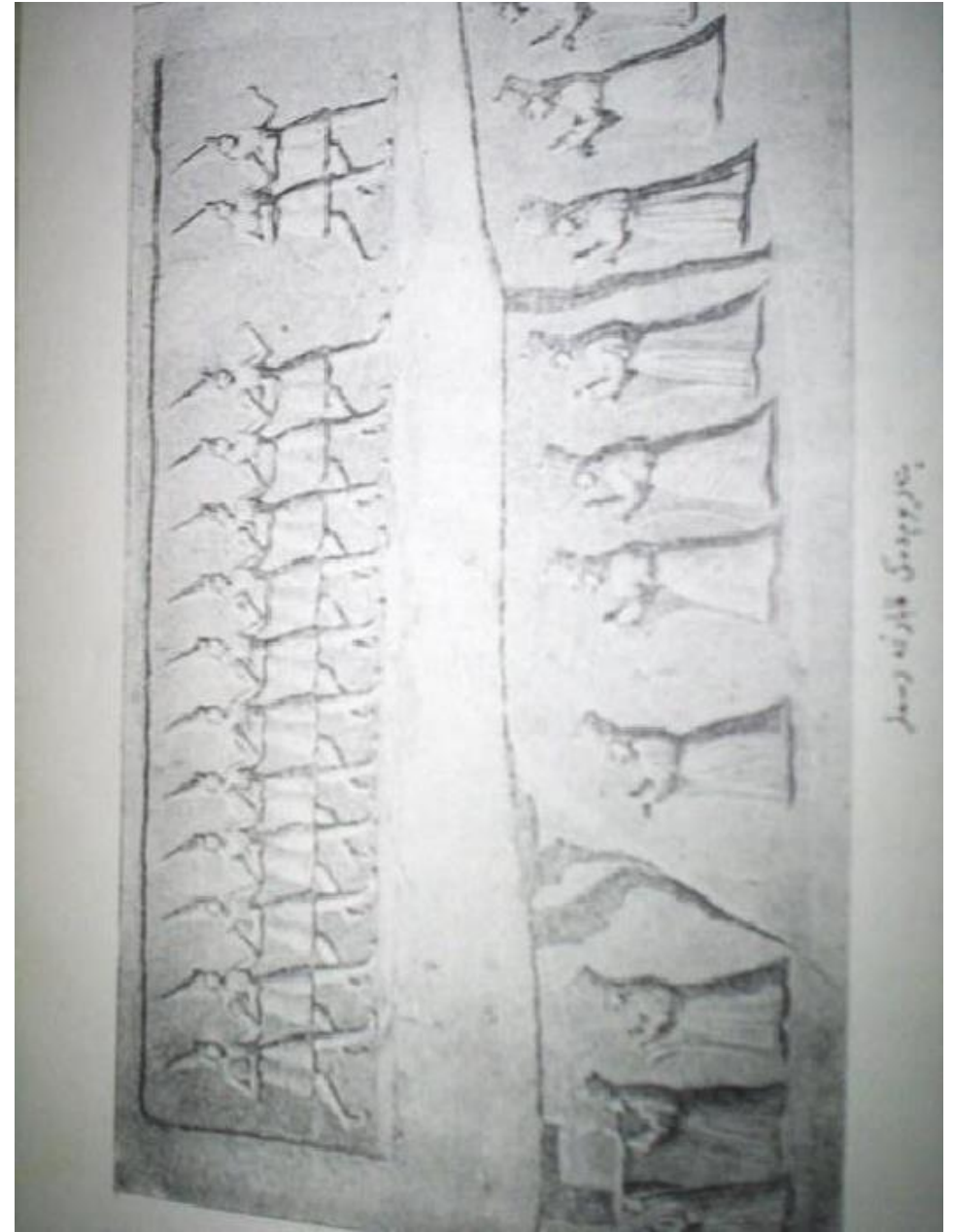
Boğazköy’ün yirmi kilometre şimalindeki (kuzeyindeki) bu karye (köy), “Çöterlek suyu” yahut eski ismiyle “Scylax” çayı havzasındadır.

Köyün muhtevi (içinde) olduğu asar(eserler), meyanında (içinde) dört köşe bir set teşkil eden duvarları pek cesim (büyük) taş kütlelerinden vücuda (meydana) getirilmiştir. Ovada yine dört köşe büyük bir teras görülür. Zeminden yukarı temelleri sathında

çalgı çalanlar, uzun elbise giymiş papazlar, kurban edilmeye götürülen koçlarla bir boğa, yani “Persepolis” harabesindeki büyük merasim diniye levhası hak (oyma) olunmuştur.

Kapının iki yan direkleri, büsbütün Mısır kari (iş) kabartma iki “sfenksle” yani “ebul-hevl” ile tezyin edilmiştir. Direğin bir yüzünde, iki başlı bir kartal resmi kabartması vardır ki bu devir ve uslub itibarıyla “Pterium” asarına (eserlerine) müteselsil (bağlıdır)

Bu Öyük sarayının hangi kavme (mille) ait olduğu meselesine gelince; evvel “Pterie” mıntıkasına “Med” İmparatorluğundan bir kesim olduğu düşünülünce “Ekbatane” hükümdarlarının memleketleri hududunda bulundurdıkları ve köylerine böyle saray inşa ettirdiklerine ihtimal verilir. Hususan; bu eser, “Pterium” gibi bir başkentin pek yakınındadır.

ASYA Charles Texier 46

ASYA Charles Texier 47

ASYA Charles Texier 48

پنجروم دوق قالی و معمار

ASYA Charles Texier 49

SANAL KİTAPLAR
2022

ISBN978-625-95599-0-2

KÜÇÜK ASYA Charles Texier

KAYNAK ESERLER 63

KÜÇÜK ASYA

Charles Texier

Arap Harfli -Latin Harfli

كوجو كاسيا

Mahmut Selim GÜRSEL
2022